

ตีแผ่ความคิดเบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ ในจังหวัดภาคใต้

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :
สยามไทย
กับ
ปาตานี
ชเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :
สยามไทยกับปาตานี

ราษฎรเฝ้ารับเสด็จรัชกาลที่ ๖ ณ พลับพลาเมืองปัตตานี (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปาตานี

ศาสตราจารย์ ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ราคา ๑๕๐ บาท

ภาพจากปก

(บน) ปืนใหญ่พญาตานี
จำลองถูกระเบิดทำลาย เมื่อวันที่
๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๖

(ล่าง) ชาวบ้าน ๓ จังหวัด
ภาคใต้ ชมปืนใหญ่พญาตานีจำลอง
หลังกรมศิลปากรหล่อขึ้นมาใหม่
นำมาตั้งไว้บริเวณหน้ามัสยิดกรือเซะ
จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน
๒๕๕๖

(ภาพจาก หนังสือพิมพ์
ข่าวสด)

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึก
ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
เพื่อปกป้องธรรมชาติ
และสุขภาพของผู้อ่าน

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปาดานี

• ศาสตราจารย์ ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

พิมพ์ครั้งแรก : สิงหาคม ๒๕๕๖

ราคา ๑๕๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ.

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปาดานี.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.

๒๐๘ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ไทย-ประวัติศาสตร์-รัฐปัตตานี

I. ชื่อเรื่อง

959.3

ISBN 978 - 974 - 02 - 1157 - 0

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : สุพจน์ แจ้งเร็ว, นงนุช สิงห์เดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เท็งวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ ชีระจาวรรณ
- พิสูจน์อักษร : ไซติช่วง รวนิญ | พัทธ์นลิน อินทรหอม
- ศิลปกรรม : นุสรา สมบุญรัตน์
- ออกแบบปก : มาลินี มนตริศาสตร์
- ประชาสัมพันธ์ : ดั่งฤดี ศรีโพธิ์

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๕๐-๕๕๘๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชา

สรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภอบางเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๕๒-๐๕๙๖

โทรสาร ๐-๒๕๕๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนน

เทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๕๑-๙๐๑๒

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tetsabannaruean Rd, Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900

Thailand

คำนำ	(๖)
ประวัติศาสตร์คือหนทางและการเดินทาง	๒
ประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปาตานี	๒๓
กบฏดุซงญอ การเมืองในประวัติศาสตร์	๕๐
แลไปข้างหน้า : “ปาตานี รัฐมลายูนอกมลายา”	๘๑
ข้อเสนอของอัฎฐิสุหลง และท่านปรีดี พนมยงค์ ต่อการปกครองพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	๙๘
ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม	๑๒๐
จากสงครามแยกดินแดนในภาคใต้สหรัฐอเมริกา ถึงลัทธิแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้สยามไทย	๑๕๘

คำนำ

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :
สยามไทยกับปาตานี

ถ้ามองจากอัตวิสัยล้วนๆ ประวัติศาสตร์คือความบังเอิญ แต่เป็นความบังเอิญที่ไม่ใช่ไร้มูลเหตุและปัจจัยที่มาของมันเสียทั้งหมด มองจากภววิสัย ประวัติศาสตร์คือการรู้จักตนเอง รวมบทความว่าด้วยเรื่องของดินแดนเก่าในชายแดนสุดของภาคใต้สยามไทยคือ อาณาจักรปาตานี (การสะกดแบบนี้ใช้หมายถึงอาณาจักรโบราณ ในขณะที่ปัตตานีหมายถึงจังหวัดตามการใช้ของราชการสยาม ภายหลังการผนวกอยู่ภายใต้การปกครองรวมศูนย์ของกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. ๑๙๐๒ เป็นต้นมา)^๑ เป็นความบังเอิญและก็เป็นการทำควมรู้จักตนเองของผมด้วย โดยปกตินักประวัติศาสตร์มักทำงานกับอดีตที่ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ไม่ว่าจะป็นตัวละคร เหตุการณ์ และสถานที่ ที่ประกอบกันเข้าเป็นเรื่องราวในอดีต ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นสิ่งที่อยู่คนละยุคคนละสมัยกับนักประวัติศาสตร์หรือผู้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม อดีตที่ประกอบกันขึ้นเป็นประวัติศาสตร์นั้นต้องเป็นอดีตที่ยังสามารถ “สนทนากับปัจจุบัน” ได้ นั่นเป็นความคิดว่าด้วยประวัติศาสตร์ของ อี. เอช. คาร์ นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษที่ได้นำเสนอว่า “ประวัติศาสตร์คือกระบวนการอันต่อเนื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา มันเป็นการสนทนาอันไม่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต”^๒ ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ทั้งหลาย นอกจากจะเป็นประวัติศาสตร์ที่สร้างหรือเขียนขึ้นมาบนอุดมการณ์และความคิดของรัฐประชาชาติแล้ว ยังเป็นอดีตที่ไม่ตาย นั่นคือเป็นอดีตที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ปัญหาใจกลางของนักประวัติศาสตร์คือทำอย่างไรถึงจะสามารถเข้าใจความคิดเบื้องหลังเหตุการณ์และการกระทำทั้งหลายในอดีตได้ ไม่ใช่การเข้าใจแบบเห็นนอกเห็นใจ หรือเข้าใจแบบปลุกระดมเพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยเท่านั้น เพราะทั้งหมดนั้นล้วนนำไปสู่การเขียนประวัติศาสตร์ด้านเดียวหรืออย่างอัตวิสัย ที่สำคัญคือไม่ได้ช่วยให้นักศึกษาประวัติศาสตร์ได้เรียน

รู้จักความรู้ใหม่ๆ จากประวัติศาสตร์ที่ตนศึกษาอยู่เลย นอกจากคอยย้ำ
อคติและความเชื่อที่มีอยู่ก่อนแล้วของตนเอง

ประวัติศาสตร์ของปาดานีโดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติและเรื่องราว
การต่อสู้ของประชาชนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะฮัจญ์สุหลงเป็นอดีตที่ยังมีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน เพราะความคิดใหญ่
เบื้องหลังการกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้นยังไม่ได้ผ่านการปฏิบัติที่น่า
ไปสู่ผลลัพธ์อันเป็นที่ยอมรับของประชาชนส่วนข้างมาก ความขัดแย้ง
หลักจึงยังดำรงอยู่ จนทำให้ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ที่ได้ยินได้ฟังอยู่
ทุกวันในขณะนี้ เป็นเหตุการณ์เดียวกับที่เกิดขึ้นมาในอดีตก่อนแล้ว
ทั้งสิ้น กระทั่งตัวละครสำคัญๆ ในพื้นที่ก็ดูเหมือนยังมีชีวิตและชะตา
กรรมเหมือนกับในอดีตอยู่ ทั้งๆ ที่กาลเวลาและสถานที่ของเรื่องราว
รวมถึงรัฐชาติก็ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาไม่น้อยเช่นกัน แต่ทำไม
โจทย์และคำตอบของปัญหามลายูมุสลิมสามจังหวัดถึงยังดูเหมือนไม่ได้
เปลี่ยนไปอย่างที่เราจะเป็น ในฐานะของคนทำงานและศึกษาทาง
ประวัติศาสตร์ ผมเองไม่นึกฝันว่าจะได้มาทำงานศึกษาในเรื่องนี้ ใน
คำนำนี้ผมจึงอยากเล่าความเป็นมาของประสบการณ์อันไม่คาดฝันนี้ว่า
เกิดขึ้นมาได้อย่างไร

ผมเองก็เคยเหมือนคนไทยทั่วไปทั้งที่เป็นนักวิชาการหรือคนใน
อาชีพต่างๆ ซึ่งรู้จัก “สี่จังหวัดภาคใต้” (อันเป็นวลีที่สื่อใช้ในการเรียก
บรรดาจังหวัดที่มีประชากรมุสลิมเป็นหลัก ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส
และสตูล ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงจอมพลสฤษดิ์
 ธนะรัชต์) จากสื่อของรัฐและมวลชนคือหนังสือพิมพ์ นานๆ ครั้งจึงจะ
ได้ข้อมูลจากคนในพื้นที่เอง แต่ก็ไม่มีลึกซึ้งอะไร ทั้งหมดเป็นเรื่องเล่าจาก
ความรู้สึกมากกว่าจากความรู้ ในบรรดาความรู้จริงเรื่องสามจังหวัด
ภาคใต้นั้น เรื่องหนึ่งที่ติดตรึงในความคิดคนทั่วไปนอกพื้นที่คือเรื่องความ
ต้องการแบ่งแยกดินแดนของชนมลายูมุสลิม

ในปี ค.ศ. ๒๐๐๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕) ผมไปสอนหนังสือหนึ่ง
ภาคการศึกษาที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส (ยูซีแอลเอ.)
แล้วไปนั่งค้นคว้าเอกสารจะเขียนงานวิจัยเรื่องประวัติความคิดปัญญา
ชนสยามต่อที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล พร้อมกับภรรยาที่กำลังสอนชั่วคราว

ที่โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา วันหนึ่ง อาจารย์ทักษ์ เฉลิมเตียรณ ผู้อำนวยการโครงการฯ บอกว่ามีทุนวิจัยจากกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐฯ ให้ทำเรื่องมุสลิมในประเทศไทย ตอนนั้นเป็นช่วงหลังจากการโจมตีอาคารเวิลด์เทรด เซ็นเตอร์ในมหานครนิวยอร์ก หรือเหตุการณ์ “๑๑ กันยายน (๙/๑๑)” ความสนใจของทางการและสื่อสารมวลชน รวมไปถึงประชาชนอเมริกันต่างตระหนักในเหตุการณ์รุนแรงครั้งนั้น ปฏิริยาแบบอเมริกันต่อปัญหาคือต้องทำการศึกษา บรรดาสถาบันการศึกษาทั้งหลายจึงได้รับนโยบายใหม่จากแหล่งทุนในรัฐบาล ว่าหัวข้อใหม่ที่ทางการสนับสนุนคือทำเรื่องเกี่ยวกับอิสลาม ผมใช้เวลา ๓ เดือนเขียนบทรายงานเรื่องประวัติศาสตร์และการเมืองของมุสลิมในประเทศไทย^๓ โดยศึกษาจากเอกสารชั้นสองและคำร่ำที่เขียนโดยนักวิชาการไทยและต่างประเทศ นั่นเป็นที่มาของการเริ่มต้นทางเข้าสู่ประวัติศาสตร์ปัตตานี/ปาตานี

หลังจากกลับมาเมืองไทยไม่นาน ในต้นปี ค.ศ. ๒๐๐๔ (พ.ศ. ๒๕๔๗) ผมก็ได้ทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยเอเชียของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (Asia Research Institute, National University of Singapore) ซึ่งเพิ่งก่อตั้งยังใหม่หมาดๆ อยู่ เติมผมตั้งใจไปเขียนเรื่องปัญญานสยามคือ เทียนวรรณ ต่อจากที่ทำอยู่ก่อนแล้ว แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กรณีมีสยิดกรือเซะในปัตตานี ซึ่งหนักหน่วงและรุนแรงทำนองเดียวกับเหตุการณ์ ๑๑ กันยายนในสหรัฐฯ ซึ่งสร้างความตระหนักและเปิดคำถามต่อปัญหาเก่าๆ ในบริเวณสามจังหวัดออกมาอย่างกว้างขวางกว่าที่เคยเป็นมา มีการพูดถึงเหตุการณ์ที่รู้จักในเอกสารไทยว่า “กบฏดุซงญอ” กันอย่างมาก เนื่องจากเหตุการณ์สังหารที่มีสยิดกรือเซะนั้นเกิดขึ้นในวันที่ ๒๙ เมษายน ซึ่งตรงกับวันเกิดเหตุการณ์กบฏดุซงญอในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ในปลายปีนั้นเองทางสถาบันวิจัยเอเชียได้กำหนดเรื่องการสัมมนาในหัวข้อพหุลักษณะคาบสมุทร (Plural Peninsula) ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ผมตัดสินใจเปลี่ยนหัวข้องานวิจัยจากเทียนวรรณมาสู่การแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ และได้เสนอร่างแรกของงานวิจัยนั้นในการสัมมนาที่นครศรีธรรมราช งานวิจัยชิ้นนี้

ต่อมาเรียบเรียงใหม่ในภาษาไทยใช้ชื่อว่า “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย”

ถ้าพิจารณาเอกสารแล้วนั่งเขียนรายงานคงไม่สร้างความใหม่และเนื้อหาที่มีความหมายอะไรมากนัก ปัจจัยสำคัญในการทำให้งานศึกษาเรื่องปัญหาสามจังหวัดมีเนื้อหาอันมีชีวิตที่เป็นจริงมากขึ้นมาจากการที่ผมได้ไปร่วมเสวนากับบรรดาผู้รู้ท้องถิ่น กลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่ทำงานในพื้นที่ในปลายปีนั้นที่หาดใหญ่ ด้วยความอนุเคราะห์และชักชวนจากคณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้ได้ไปพบปะพูดคุยกับผู้นำและปัญญาชนมุสลิมเองคนที่ช่วยให้ความกระจ่างกับผมหลายเรื่องในหลายวาระ ได้แก่ คุณอับดุลเลาะห์ ลออแมน หรือ อ.บางนรา เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่งที่คุณอับดุลเลาะห์ ลออแมนได้สละชีพไปแล้ว

หลังจากทำงานวิจัยเรื่องความเป็นมาของการแบ่งแยกดินแดนเสร็จ ผมได้มีโอกาสนำเสนอผลงานนี้ในที่ประชุมและการสัมมนาในวิทยาลัยอิสลามศึกษา และโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หลายครั้ง ทุกครั้งก็ได้รับฟังความเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้รู้ อาจารย์และพี่น้องมลายูมุสลิมในพื้นที่มากมายหลายข้อ รวมทั้งจากคุณเด่น โต๊ะมีนา เองด้วย ซึ่งช่วยให้ความกระจ่างในประเด็นเรื่องการใช้ประมวลกฎหมายอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งเป็นประมวลฯ อาญาฉบับแรก ที่กรุงสยามในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ร่างขึ้นมาในกระบวนการปฏิรูประบบยุติธรรมเสียใหม่ให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ ซึ่งคือโลกตะวันตกนั่นเอง ข้อมูลใหม่ดังกล่าวได้ให้ข้อคิดแก่ผมว่า สิ่งที่เรียกว่าการปฏิรูปจักรีหรือการปฏิรูปการปกครองสยามภายใต้การนำของรัชกาลที่ ๕ นั้น ไม่ใช่กระบวนการที่กระทำสำเร็จเสร็จสิ้นในรัชสมัยนั้น และดำเนินการไปได้เองเป็นอย่างดีเหมือนซ็อรยนต์มาแล้วก็ขับวิ่งเล่นไปได้ทั่วพระราชอาณาจักร หลายเรื่องหลายประเด็นปัญหาไม่ได้สำเร็จและใช้ได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ บางเรื่องบางอย่างก็ดำรงอยู่อย่างทวิลักษณ์ คือมีทั้งระบบสยามเก่ากับสยามใหม่ที่นำเข้ามาจากยุโรปอเมริกา ระบบกฎหมาย

อาญาดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่ดีของการต่อเนื่องของระบบกฎหมายและวิธีคิดแบบเก่าในขณะที่ยังคงสร้างและระบบการเมืองแบบใหม่ได้ก่อตัวและพัฒนาไปแล้ว สร้างความขัดแย้งที่ซับซ้อนและตกเป็นเครื่องมือของอำนาจรัฐขณะนั้นไปได้ ในขณะที่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวและพัฒนาการของประชาชนและภาคสังคมในการสร้างความเป็นประชาธิปไตยและการสถาปนาความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนของพวกเขาขึ้นมา ข้อมูลใหม่เหล่านี้ช่วยให้ความเข้าใจและการตีความของนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังๆ ต่อมามีความลึกซึ้งและเข้าใจความเป็นจริงของอดีตได้ใกล้เคียงมากยิ่งขึ้น

การได้กลับไปศึกษาปัญหาและความเป็นมาของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เหมือนกับการกลับไปเยือนบ้านเก่าอีกครั้ง ผมเองไม่ได้มีความสัมพันธ์และจุดหมายของการศึกษาวิชาการในเรื่องมุสลิมภาคใต้มาก่อนเลย สมัยที่เรียนอยู่ธรรมศาสตร์มีเพื่อนร่วมห้องเดียวกันในแผนกรัฐศาสตร์ศึกษา คณะรัฐศาสตร์ ที่เป็นมุสลิมคนเดียว ภายหลังต่อมาเขาได้เข้าสู่วงการเมืองและประสบความสำเร็จหลังจากการเป็นอาจารย์ระยะหนึ่ง ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและเลขาธิการอาเซียน ผมถามเขาวันหนึ่งว่ามุสลิมกับอิสลามต่างกันอย่างไร เขาตอบสั้นๆ และง่ายๆ คือความไม่ประสีประสาของคนภาคกลางว่าไม่ต่างกันเลย คุณมีตัวอักษรชุดเดียวกันเพียงแต่สลับที่กันเท่านั้น แต่แล้วชะตากรรมทางการเมืองได้ส่งผมเข้าไปยังดินแดนมลายูมุสลิมภาคใต้ เมื่อเกิดรัฐประหาร ๒ ตุลาคม ๒๕๑๙

ผมหนีออกจากเมืองจากรัฐบาลหอยและการล่าบรรดานักศึกษาอาจารย์และนักการเมืองฝ่ายซ้าย ผมไม่ได้เตรียมการเข้าป่ามาก่อนจึงไม่มีเส้นสายและจัดตั้งรองรับ ทว่าโชคดีมีคนช่วยพาผมไปยังเขตเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ซึ่งเป็นเขตงานใหม่ล่าสุดเพิ่งดำเนินงานมาไม่นาน จึงยังสามารถเข้าออกได้สะดวก นั่นคือเขต ๒ สงขลา ผมเดินทางจากหาดใหญ่ผ่านคลองงะนาทวีไปยังสระบัวอ้อย จนถึงกองกำลังของทหารปลดแอก (ทปท.) กองเล็กๆ เคลื่อนไหวจัดตั้งมวลชนที่เป็นมลายูมุสลิมแถวนั้น ผมใช้ชีวิตร่วม

กับสหายและมวลชนมลายูแถวนั้นเกือบ ๓ ปี เคลื่อนย้ายฐานไปถึงเขาน้ำค้างและได้ไปเยี่ยมเขตงานของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) ทั้งกอง ๘ และกรม ๑๒ ที่ขัดแย้งกัน ได้มีโอกาสเดินเลียบพรมแดนไทยมาเลเซียบนสันเขา ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นบริเวณที่เรียกว่าสันปันน้ำ เมื่อเดินขึ้นไปถึงยอดจะเป็นลานกว้างก่อนจะลาดเอียงลงไปอีกผากหนึ่ง

ในช่วงเวลาที่อยู่ในป่านั้น มีเหตุการณ์ที่สำคัญหนึ่งเกิดขึ้นคือการที่ พคท. ประกาศจัดตั้งกองทหารปลดแอกประชาชนมุสลิมแห่งประเทศไทย ในพื้นที่เขต ๒ บนเทือกเขาโต๊ะเจ๊ะเต๊ะ บ้านบาโหย อำเภอสบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐^๔ ก่อนหน้านั้นฝ่ายนำของพรรคฯ เริ่มปรึกษาถึงแนวทางการทำงานในพื้นที่ของชนมลายูมุสลิม และเห็นว่าต้องเดินแนวทางมวลชนด้วยการปฏิบัติวัฒนธรรมและศาสนาอิสลาม มีการแยกครัวและอาหารระหว่างผู้ปฏิบัติงานและทหารที่เป็นมุสลิมกับพุทธ ไปถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนมลายูมุสลิมและเรียนภาษายาวีด้วย ผมได้ไปนั่งเรียนภาษายาวีกับสหายจุฬารหรือโต๊ะครูผู้เป็นมุสลิมอยุธยาแต่ทำงานกับ พคท. มาในเมืองจนอยู่ไม่ได้ต้องถูกส่งมาอยู่ในป่าด้วยราวเดือนหนึ่ง จากนั้นก็มาถึงวิกฤตการณ์ในป่าระหว่างบรรดาปัญญาชนจากเมืองกับสหายและผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯ ในป่า ในที่สุดป่าก็แตก (จากข้างใน) ผมเดินทางกลับแล้วไปศึกษาต่อยังสหรัฐฯ ในเรื่องประวัติศาสตร์ภาคใต้สุดของอเมริกา

การศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานีโดยเฉพาะประวัติการเมืองยุคใหม่เป็นเรื่องท้าทายอย่างยิ่ง ดังได้กล่าวแล้วว่าอดีตของปัตตานียังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แต่การกระทำและเหตุการณ์ในอดีตนั้นได้ตายไปแล้วในความหมายที่ว่าคนปัจจุบันไม่เข้าใจหรือรับรู้จริงๆ ว่าการกระทำในอดีตนั้นความจริงคืออะไร ภาระหน้าที่อันแรกๆ ของนักประวัติศาสตร์คือการศึกษาและเข้าใจความคิดเบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นให้ได้ก่อน จากนั้นจึงจะมีความเป็นไปได้ในการสร้างประวัติศาสตร์ปัตตานีที่ยังมีชีวิตในปัจจุบันขึ้นมาได้ ภารกิจเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องง่ายที่คนนอกจะทำได้แต่ถ้าฟัง ที่สำคัญคือบรรยากาศทางการเมืองในประเทศเป็นปัจจัย

ที่มีผลและอิทธิพลต่อทิศทางและแนวทางในการศึกษาอดีตที่จะเป็นประวัติศาสตร์ ว่าจะออกมาในรูปแบบอะไร การมีสถานการณ์ของความรุนแรงและการใช้ระบบปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ทำให้การศึกษาและการสร้างประวัติศาสตร์ไปตามนี้ตกอยู่ท่ามกลางความคิดและความเชื่อที่ไม่เป็นผลดีต่อการทำความเข้าใจให้เป็นวิชาการและทำวิชาการที่วางอยู่บนความจริงขึ้นมาได้

อดีตของปาตานีและการต่อสู้ของประชาชนมลายูมุสลิมสอนให้ผมเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมว่าประวัติศาสตร์คืออะไร และการสร้างประวัติศาสตร์ของอดีตที่ยังไม่ตายของประชาชนนั้นเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและยากลำบากเพียงไร โดยเฉพาะต่อหน้าสถานการณ์ของความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองล่าสุดคือการที่รัฐบาลไทยได้เริ่มการแสวงหาทางออกร่วมกันกับฝ่ายขบวนการมลายูมุสลิมผ่านการทำ “ฉันทามติทั่วไปว่าด้วยกระบวนการสานเสวนาสันติภาพ” “GENERAL CONSENSUS ON PEACE DIALOGUE PROCESS” ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ นั้นเป็นการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของความขัดแย้งรุนแรงในมลายูมุสลิมภาคใต้ โดยรัฐสยามเป็นครั้งที่ ๒ นับแต่สมัยรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา

เราจะติดตามและรอดู ว่าเมื่อไรบุคคลมัยและดินแดนสามจังหวัดชายแดนใต้จะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่พื้นที่และมีมิติใหม่ของสันติภาพและความสงบสุขอย่างแท้จริง ทว่าดังที่นักปรัชญาประวัติศาสตร์ใหญ่เฮเกลกล่าวว่า “*The owl of Minerva begins its flight only with the coming of the dusk.*” “นกฮูกของเทพเจ้ามินเนอร์วาเริ่มบินต่อเมื่อความมืดอย่างgrayเข้ามา” ความหมายคือสติปัญญาใหม่จะเกิดมาก็ต่อเมื่อยุคเก่า (และความคิดเก่าของมัน) ต้องปิดฉากลงไปอย่างสิ้นเชิง เหมือนความมืดที่เข้ามาแทนที่ความสว่างของวัน

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
บางกอกวย นนทบุรี
๕ มีนาคม ๒๕๕๖

เชิงอรรถ

^๑ โปรดดู Chaiwat Satha-Anand. “Pattani in the 1980s : Academic Literature and Political Stories,” *Sojourn*. Vol. 7, No. 1. (February 1992), pp. 1-38.

^๒ E.H. Carr. *What Is History?*. (New York : Palgrave, 2001), p. 24. “[History] is a continuous process of interaction between the historian and his facts, an unending dialogue between the present and the past.”

^๓ รายงานชิ้นนี้อยู่ใน <http://www.einaudi.cornell.edu/southeastasia/outreach/resources/MuslimThailand.pdf>

^๔ Santi Mingmongkol. “Communists and ‘Muslim Problem’”, *Southeast Asia Chronicle*. No. 75 (October 1980), p. 21.

ในขณะที่บทความของเจริญพงศ์ พรหมศรี, “กองทหารปลดแอกประชาชนมุสลิมไทย” วันอังคาร ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔ ระบุว่ากองทหารฯ ดังกล่าวดังขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๑. โปรดดู http://patani-modernities.blogspot.com/2011/06/blog-post_9231.html เข้าเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔.

ประวัติศาสตร์วิพากษ์ :
สยามไทยกับปาตานี

ประวัติศาสตร์คือหนทางและการเดินทาง

มีผู้ให้นิยามและความหมายแก่ประวัติศาสตร์มากมาย หลักๆ คือมันเป็นเรื่องของอดีต เป็นกาลที่ได้ล่วงเลยไปแล้ว และบัดนี้มันได้เป็นความทรงจำ

นักเคลื่อนไหวทางสังคมคงยังจำได้ถึงนิยามที่ปรมาจารย์ได้ให้ไว้ว่าประวัติศาสตร์คือกองล้อของการต่อสู้ และไม่ใช่การต่อสู้ธรรมดา หากแต่เป็นการต่อสู้ทางชนชั้นอีกด้วย ผมให้นิยามและความหมายของประวัติศาสตร์จากความเข้าใจและประสบการณ์อันน้อยนิด ว่ามันคือหนทางและการเดินทางของคนหลายคน บังเอิญว่ามีคนจำนวนน้อยที่อยากจำและอยากเล่าเรื่องราวในอดีตและรวมถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นเรื่องของคนอื่นและของตนเองด้วยให้คนอื่นฟัง และในบรรดาคนน้อยนินี้ก็มีเพียงไม่กี่คนที่อยากเขียน

เรื่องราวต่อไปนี้จึงเป็นการค้นคว้า ศึกษา และเรียบเรียงขึ้นมาใหม่จากบันทึกข้อเขียนต่างๆ ในหลากหลายรูปแบบและต่างกาลเทศะ จากความทรงจำของเหตุการณ์และประสบการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งที่คนๆ หนึ่งและอีกหลายๆ คนได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์และร่วมแบ่งปันประสบการณ์นั้นๆ ด้วยกัน อดีตและความทรงจำนี้ว่าไปแล้วไม่ใช่เป็นเพียงความทรงจำของคนๆ เดียว แม้จะถูกเขียนหรือสร้างขึ้นจากความจำของคนๆ เดียวก็ตาม เพราะว่าเนื้อเรื่องในความทรงจำนั้นเกิดขึ้นและดำเนินไปบนประสบการณ์และความรับรู้ของคนอื่นๆ ในสถานที่นั้นและนอกพื้นที่นั้นด้วยอย่างยากจะแยกกันออก ปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบคือผู้คนอันหลากหลายและปัจจัยเกี่ยวพันที่ครอบคลุมหลายปริมาตร ทั้งการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในห้วงเวลาอันจำกัดที่ไม่ยาวนานนัก ทำให้เรื่องราวที่จบลงเป็นความประทับใจที่ตราตรึงแน่นหนาต่อคนที่ได้ประสบพบพานมันมา มีความรู้สึกเหมือนกับว่ามันเป็นความทรงจำของเมื่อวันวานที่ยังไม่ถูกกลบเลือนไปจากความคิดเราได้

ผมกำลังคิดถึงความทรงจำของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ได้เริ่มต้นที่การเป็นกลุ่มหรือคณะ หากแต่มาจากการตัดสินใจเอกเทศของแต่ละคนและเลือกทางเดินที่จะเข้าไปสู่ประวัติศาสตร์ที่ใหญ่กว่าตัวตนของเขาแต่ละคน ประสบการณ์อันสำคัญที่อุบัติขึ้นในชีวิตของคน

รุ่นหนึ่งที่มีผลสะท้อนยาวไกลและลุ่มลึกยิ่งนัก ได้แก่เหตุการณ์แห่งความขัดแย้งทางการเมืองที่พัฒนาไปกระทั่งหลอมรวมเป็นปรากฏการณ์การลุกฮือวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แล้วแตกตัว ขยายกิ่งก้านและดอกใบ เริ่มหยั่งรากลงไป在地ของเสรีชนอย่างมีน้ำหนักและความหมายเป็นครั้งแรกๆ ในชุมชนที่ถูกจินตนากรรมว่าคือสยามไทยแห่งนี้ และแล้วในที่สุดปรากฏการณ์ที่แปรเปลี่ยนมาเป็นพลังและขบวนการทางการเมืองของประชามหาชน ก็ถูกสกัดกั้นและทำลายอย่างรุนแรง ด้วยวิธีการสุดท้ายของชนชั้นปกครองทั่วไปคือการเด็ดทั้งลูกและดอกของพืชพันธุ์ใหม่ที่แปลกแยกจากพันธุ์ไม้เก่าๆ รัฐประหารเลือดเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นปัจจัยลบของการเรียนรู้และการเติบโตใหญ่ของคนรุ่นหนึ่งในสังคมสยามไทยที่มีค่ายิ่งอันหนึ่ง เพราะมันไม่ได้หายไปและถูกทำให้ลึกลงไปเฉกเช่นประวัติศาสตร์หน้าก่อนๆ นี้ หากแต่กลายมาเป็นประตูแห่งประวัติศาสตร์ ที่เปิดให้แก่การศึกษาค้นคว้าเข้าใจและแปรมาเป็นความทรงจำร่วมของพลเมืองแห่งรัฐทุกชนชาติและศาสนา

ประวัติศาสตร์แห่งการเดินทางเริ่มต้นเมื่อผมได้ตัดสินใจหลบภัยเขียวในเมือง เดินทางมุ่งหน้าลงใต้โดยไม่รู้ว่าจุดหมายและอนาคตในวันต่อไปคืออะไรแน่ นอกจากการรักษาชีวิต อิสรภาพของตัวเองและความคิดทางการเมืองและสังคมชุดหนึ่ง ซึ่งจะเรียกอย่างกว้างๆ ว่าอุดมการณ์ก็คงได้ การลี้ภัยของผมค่อนข้างแปลก แม้กระทั่งบรรดานักศึกษาและเพื่อนๆ ที่เคยทำงานด้วยกันก็ยิ่งถามด้วยความงุนงงว่าทำไมผมเดินทางจากภาคเหนือซึ่งเป็นสถานที่ทำงานจนถึงเย็นวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ไปเข้าป่าถึงเกือบสุดแดนภาคใต้ แทนที่จะหาทางหลบลี้ภัยเข้าไปในเขตต่อสู้ด้วยอาวุธในภาคเหนือเอง ซึ่งใกล้กว่ากันเยอะเลย และน่าจะง่ายกับปลอดภัยกว่าด้วย ทั้งเขตต่อสู้ภาคเหนือในระยะนั้นกำลังขยายเขตงานและการต่อสู้ออกไปมากกว่าภาคอื่นๆ ทั้งหมดนั้นถูกด้วยตรรกะและสามัญสำนึกอย่างยิ่ง แต่ชีวิตคือการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่มักไม่ค่อยตรงหรือลงตัวกับตรรกะและสามัญสำนึกมากนัก ในกาลเวลาหนึ่งๆ หากไม่มีกาล รูปแบบของสิ่งที่เป็นตรรกะและเหตุผลก็จะเหมือนกันหมดทุกที่ทุกครั้งและกับทุกคน กรณีการ

ผู้ชุมนุมเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ บริเวณถนนราชดำเนิน

เข้าป่าของผมก็เป็นผลมาจากความซับซ้อนของเวลาและสถานที่ที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกแบบหนึ่ง

กล่าวคือเนื่องจากสถานการณ์ในภาคเหนือตั้งแต่หลัง ๑๔ ตุลาคม ๑๖ มกราคมถึงปี ๑๙ ค่อนข้างรุนแรงและมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอันแหลมคมยิ่ง เพราะประเด็นความขัดแย้งในสังคมแถวเชียงใหม่ดำเนินไปสู่การต่อสู้ระหว่างชาวนากับนายทุนและเจ้าของที่นา ไม่มีที่ไหนในประเทศขณะนั้นที่สามารถผลักดันให้เกิดการต่อสู้แบบคลาสสิคระหว่างชนชั้นผู้ถูกกดขี่ชู้ตริตกับชนชั้นชู้ตริต เช่น เจ้าที่ดินได้อย่างที่เกิดขึ้นในชนบทภาคเหนือ ในกรุงเทพฯ การต่อสู้ทางชนชั้นที่หาพบคือในโรงงานทอผ้า ซึ่งส่วนมากเป็นของนายทุนชาติและนายทุนน้อย เช่น ฮารา ที่ไม่อาจให้ค่าจ้างแรงงานและสวัสดิการแก่กรรมกรได้ การจัดตั้งและปลุกระดมไปถึงการต่อสู้จึงเกิดขึ้นได้ในโรงงานเหล่านั้น แต่ในต่างจังหวัดการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างชาวนากับเจ้าที่ดินกลับหาและสร้างขึ้นมาได้ยาก พื้นที่แถวเชียงใหม่จึงเป็นกรณีพิเศษด้วยองค์ประกอบเฉพาะที่และประวัติศาสตร์เฉพาะตน ปัญหาชาวนาจึงปะทุขึ้นมาไม่นาน

หลังจากที่รัฐบาลใช้กำลังทหารตำรวจปราบปรามผู้ชุมนุมอย่างรุนแรงในเหตุการณ์
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ผู้ชุมนุมระบายความโกรธแค้นด้วยการทำลายอาคารสถานที่ราชการ